

Sergej Filipović

(Osijek)

REGULIRANJE PROSTITUCIJE U OSIJEKU NA PRIJELAZU IZ 19. U 20. STOLJEĆE: PRAVILNIK O UREĐENJU I NADZIRANJU PROSTITUCIJE IZ 1896. I PRAVILNIK ZA BLUDILIŠTA IZ 1911.

UDK: 343.54(497.5 Osijek)(091)

392.65(497.5 Osijek)(091)

Pregledni rad

Primljeno: 8. 1. 2014.

Rad se bavi regulacijom prostitucije u Osijeku na prijelazu iz 19. u 20. st. Pri pisanju rada korišteni su arhivski izvori, a u središtu interesa nalaze se Pravilnik o uređenju i nadziranju prostitucije u slobodnom i kraljevskom gradu Osijeku iz 1896. i Pravilnik za bludilišta u slobodnom i kraljevskom gradu Osijeku iz 1911. Cilj je rada prikazati na koje se načine prostitucija u Osijeku nastojala kontrolirati i pritom dati širi europski kontekst kako je ona bila regulirana u drugim europskim državama. Problem prostitucije svodio se na dva osnovna pitanja: pitanje zdravlja i pitanje morala. Za većinu europskih država u 19. i na početku 20. st. karakteristična je reglementacija prostitucije. To je vrijedilo i za Austro-Ugarsku Monarhiju, a samim time i za Osijek, koji je po pitanju regulacije prostitucije bio dijelom dominantnih europskih strujanja.

Ključne riječi: regulacija prostitucije, Osijek, pravilnici, reglementacija, javne kuće

Prostituciju se popularno naziva najstarijim zanatom na svijetu. Ona je od početaka civilizacije sastavni dio društva te je kroz povijest prolazila kroz različite oblike, od hramske do ulične i do one u javnim kućama. Ona se kroz cijelu povijest, na neki način, pokušavala regulirati i najčešće se, barem u novijoj povijesti, smatrala nužnim zlom. Važnu ulogu u prostituciji imaju javne kuće, nazivane još bordeli ili bludilišta. Ovaj rad bavi se reguliranjem prostitucije, prvenstveno u javnim kućama, u Osijeku na prijelazu iz 19. u 20. st.

Osnovu rada čine *Pravilnik o uređenju i nadziranju prostitucije u slobodnom i kraljevskom gradu Osijeku*, nastao 1896., i *Pravilnik za bludilišta u slobodnom i kraljevskom gradu Osijeku*, nastao 1911. Cilj je rada pokazati na koje se načine prostitucija u Osijeku nastojala kontrolirati i pri tom dati širi europski kontekst toga kako je ona bila kontrolirana u ostalim europskim zemljama. Prema vlastitim saznanjima, o regulaciji prostitucije u Osijeku u navedenom razdoblju još nije bilo istraživanja pa postoji nada da ovo prvo neće biti i posljednje jer će, s obzirom na opseg rada, brojna pitanja ove uvijek aktualne teme, zasigurno ostati otvorena.

Povijest prostitucije seže u davna vremena te tijekom vremena doživljava različite promjene. Prve javne kuće spominju se još u sumerskom gradu Uruku.¹ Rimsko Carstvo pokušalo je provesti prvi sustav kontrole i registracije prostitutki. One se u srednjem vijeku proganjaju, a progoni postaju još jači zahvaljujući pojavi sifilisa među francuskim vojnicima u Napulju 1495., odakle se bolest proširila po čitavoj Europi.² Ipak, za ovaj rad važnije je prikazati što se događa s prostitucijom u 19. i početkom 20. st.

Za 19. i početak 20. st. za većinu europskih država karakteristična je reglementacija prostitucije. Reglementacija je propisani regulirani policijski nadzor nad javnom prostitucijom. Uvodi se iz više razloga, a glavni su potreba zaštite javnog reda i mira, zatim sprječavanje širenja spolnih bolesti, socijalna zaštita prostitutki te lokalizacija prostitucije. Reglementacija se pojavljivala u nekoliko oblika, kao što su bili registracija prostitutki kod vlasti, smještaj prostitutki u javne kuće i ograničavanje slobodnog stanovanja i kretanja prostitutki.³

Suprotan reglementaciji bio je abolicionistički pokret, nastao u drugoj polovici 19. st. To je bio pokret protiv reglementacije prostitucije i za zatvaranje javnih kuća. Glavni abolicionistički argumenti protiv bili su da je ona amoralna, nepravedna, nedjelotvorna, vrijeđa slobodu ličnosti te pogoduje zloupotrebama vlasti i trgovini bijelim robljem. Pojavljuje se i prohibicionistički pokret, odnosno pokret za zabranu prostitucije. Npr., u Kraljevini Jugoslaviji javna prostitucija bila je zabranjena Zakonom o suzbijanju spolnih bolesti od 28. ožujka 1934. godine.⁴ Kako je onda regulacija prostitucije izgledala po pojedinim europskim državama?

Francuska revolucija ostavila je za sobom velik broj prostitutki na ulicama te je bilo potrebno riješiti taj problem. Napoleonovim dolaskom na vlast

¹ Tomislav Marković, *Prostitucija (skripta iz socijalne patologije)*, Zagreb, 1965., str. 12.

² Goran Heršak, «Kratki pregled prostitucije kroz povijest», *Pravnik* 29 (1996), 1 (57), 113-124., str. 114-118.

³ T. Marković, n. dj., str. 22-24.

⁴ Tomislav Zorko, «Ženska prostitucija u Zagrebu između 1899. i 1934.», *Časopis za suvremenu povijest* 38 (2006), 223-241, str. 235.; T. Marković, n. dj., str. 96.

prostitutke su bile prisiljene upisati se u središnji registar, a upise su provodili moralni odredi, ukinuti tek početkom 20. st. Također, prostitutke su dvaput tjedno prolazile zdravstveni pregled kojim se utvrđivalo boluju li od spolnih bolesti. Država je kontrolirala tzv. *maisons de tolerance*, odnosno javne kuće. Taj način reguliranja prostitucije ubrzo se proširio većim dijelom Europe, najviše zahvaljujući Napoleonovim osvajanjima. Poseban procvat prostitucija doživljava u Prvom svjetskom ratu, što je dovelo do velikog broja vojnika zaraženih spolnim bolestima. Iznenađuje brojka od 150000 ljudi, s obzirom na to da je riječ samo o Britancima.⁵ U Pruskoj je još 1792. uveden sustav policijskih pravila o prostituciji jer se to smatralo najboljim načinom njezina reguliranja. Policija je vodila registar prostitutki te ih je kontrolirala, bilo u javnim kućama ili označenim ulicama. Postojao je zdravstveni nadzor proveden na tjednoj osnovi, kao i kazne u slučaju infekcije, a koje su iznosile tri mjeseca zatvora.⁶ Italija je prostituciju regulirala zakonom iz 1860. Tad je legalizirana za registrirane prostitutke, uz uvjet redovitih liječničkih pregleda i liječenja ukoliko bi se zarazile nekom spolnom bolesti. U Italiji su javne kuće prostitutki ostavljale četvrtinu zarade. Prostitutke nisu smjele prodavati svoje usluge na ulici, a i kretanje im je bilo ograničeno. Početkom 20. st. neki zahtjevi abolicionista prihvaćeni su pa bolesne prostitutke više nisu bile prisiljavane na bolnički tretman, iako su i dalje bile pod kontrolom države.⁷ U Velikoj Britaniji osjećao se jak utjecaj abolicionista. Iako se prostitucija nastojala regulirati zakonima o zaraznim bolestima iz 1864., 1866. i 1869., oni su pod pritiskom javnog mnijenja ukinuti 1886. Javne kuće bile su zabranjene pa je za Veliku Britaniju karakteristična brojna ulična prostitucija. Slično kao u Velikoj Britaniji bilo je i u Sjedinjenim Američkim Državama. Postoje podaci da je u New Yorku sredinom 19. st. bilo gotovo 8000 prostitutki (ili jedna na 117 stanovnika).⁸ No, za razliku od većine europskih država, u Prvom svjetskom ratu ulice crvenih svjetiljki u SAD-u se zatvaraju.⁹ Nizozemska je danas, što se tiče seksualnosti i prostitucije, vrlo liberalna zemlja gdje je regulacija prostitucije na visokoj razini. Ipak, krajem 19. st., točnije 1885., pokazalo se da

⁵ Laura Barnett, Karen Hindle, *Prostitution: a Review of Legislation in Selected Countries*, Library of Parliament, 2003., str. 10.; G. Heršak, n. dj., str. 120-122.; Clare Makepeace, *Sex and the Somme: The officially sanctioned brothels on the front line laid bare for the first time* (www.dailymail.co.uk/news/article-205491/Sex-Somme-Officially-sanctioned-WWI-brothels-line.html#xzz1e9OJkNq3, 31. 8. 2012.); Susan R. Grayzel, «Mothers, Mairaines, and Prostitutes: Morale and Morality in First World War France», *The International History Review*, vol 19, 1 (1997), 66-82, str. 79.

⁶ Josip Šilović, *Trgovina bijelim robljem*, Tisak zaklade tiskare Narodnih novina, Zagreb, 1932., str. 20.; G. Heršak, n. dj., str. 120.

⁷ G. Heršak, n. dj., str. 120-122.

⁸ Fernando Henriques, *Historija prostitucije. Prostitucija u Evropi i Novom svijetu II*, Epoha, Zagreb, 1968., str. 267.

⁹ T. Marković, n. dj., str. 21., 32.; G. Heršak, n. dj., str. 122.

je Rotterdam imao više prostitutki i spolnih bolesti, unatoč tome što je imao reguliranu prostituciju, nego Amsterdam, gdje ona nije bila regulirana. Stoga ne čudi da je 1911. Nizozemska kriminalizirala javne kuće, iako je prostitucija sama po sebi ostala legalnom aktivnošću.¹⁰ U Belgiji su, zahvaljujući zakonu iz 1836., pitanje prostitucije regulirale općine i gradska vijeća. Tako u mjestima gdje su prevladavali abolicionisti nisu donošeni nikakvi propisi, dok su u ostalim mjestima prostitutke bile upisivane u registar, dobivale zdravstvene knjižice, dobivale zabrane nuđenja svojih usluga na ulici, kao i ograničeno kretanje. Javne kuće funkcionirale su samo uz odobrenje vlasti, a njihovi vlasnici morali su se brinuti o zdravstvenom pregledavanju prostitutki, a također ni na koji način nisu smjeli prostitutke zadržavati u javnoj kući bez njihove volje.¹¹ Danska je primjer države koja je napustila reglementaciju prostitucije 1906.¹² U Rusiji je reglementacija prostitucije uvedena 1843., a nadzirali su je liječničko-politički komiteti. Prostitutke su bile obvezne podvrgavati se liječničkim pregledima, a javne su kuće bile brojne u gotovo svim većim naseljima. Nakon Oktobarske revolucije, javne se kuće zatvaraju te počinje borba protiv prostitucije.¹³ Dakle, u većini europskih država način regulacije prostitucije bila je reglementacija, dok je u manjem broju država prevladao abolicionistički pokret.

Za Hrvatsku i Osijek najvažnije je kakvo je stanje bilo u Austro-Ugarskoj. Marija Terezija se polovicom 18. st. odlučila oštro obračunati s prostitucijom. Njezina zakonska reforma *Constitutio Criminalis Theresiana* uključivala je kazne, deportacije, bičevanje i druge oblike borbe protiv prostitucije. Bila je ustanovljena i Cudoredna komisija koja je vodila tu borbu. Ipak, njezine je odredbe polako izbrisao Josip II.¹⁴ Prema nekim izvorima, za vrijeme Metternicha, prostitucija je cvjetala pa je u Beču bilo čak 20000 prostitutki, više nego i u jednom drugom europskom gradu.¹⁵ Moderni naponi za regulaciju prostitucije u Austriji potječu iz sredine 19. st. Oni su trebali maknuti prostituciju od pogleda javnosti i omogućiti prestanak širenja spolnih bolesti u Europi, a za što su brojni crkveni i medicinski krugovi smatrali da je razlog povećanje broja prostitutki u većim gradovima. Austrijski sustav nije prostituciju legalizirao, već je prostitutke tolerirao i registrirao, te su one stavljene više pod policijski, nego pod sudski nadzor. To je bilo regulirano nizom

¹⁰ F. Arnold Clarkson, «History of Prostitution», *The Canadian Medical Association Journal*, 1939., 296-301, str. 301.; L. Barnett, K. Hindle, n. dj., str. 21.

¹¹ T. Marković, n. dj., str. 31.

¹² F. A. Clarkson, n. dj., str. 301.

¹³ T. Marković, n. dj., str. 36.; G. Heršak, n. dj., str. 122.

¹⁴ Anna M. Galbraith, *The Family and the New Democracy. A Study in Social Hygiene*, W. B. Saunders Company, Philadelphia-London, 1920., str. 77.

¹⁵ Morus (Richard Lewinsohn), *Historija seksualnosti*, Zora/Naprijed, Zagreb, 1959., str. 277.

zakona o javnom ponašanju, a najraniji je paragraf 512 kaznenog zakona iz svibnja 1852. Formalna regulacija prostitucije u Cislajtanijskoj potječe od bludničkog statuta od 6. lipnja 1873., kad su izdani i prvi zdravstveni priručnici za registrirane prostitutke. Od 1894., oni su sadržavali fotografiju vlasnice, koja je morala biti podvrgnuta liječničkom pregledu dva puta tjedno, dok su za nepridržavanje tog propisa slijedile kazne. U Translajtanijskoj je sustav bio sličan, s još većom moći policije. Zakon iz listopada 1867. omogućio je postojanje javnih kuća u Pešti. One su morale zadovoljavati higijenske uvjete, imati kontrolu nad aktivnostima unutar istih i plaćati porez. Kad je 1885. donesen prvi bludnički statut u ujedinjenoj Budimpešti, primijenio je sve odredbe iz 1867. godine.¹⁶

U Hrvatskoj je prostituciju regulirao Kazneni zakon iz 1875. (izvorno potjecao iz 1852.) u paragrafima od 509 do 513. Kažnjavanje prostitutki bilo je prepušteno mjesnim redarstvima. Kazneni zakon trebao se primijeniti u slučajevima zavodjenja mladića i prostituiranja unatoč spolnoj bolesti. Također, kazneni zakon trebao se primjenjivati i na muževe koji su svojim ženama dopuštali prostituciju i to iskorištavali te na gostioničare koji su omogućavali prostituciju.¹⁷ Budući da su po paragrafu 509 mjesna redarstva dobila ovlasti reguliranja prostitucije, došlo je do toga da su propisi vezani uz prostituciju u različitim gradovima bili različiti, iako je u većini slučajeva prostitucija bila dopuštena u javnim kućama. Važna za reguliranje prostitucije bila je i naredba Unutarnjeg odjela Kraljevske zemaljske vlade u Zagrebu, izdana 5. kolovoza 1895. Izdana je jer se shvatilo da nedovoljno pregledavanje i nadziranje bludnica uzrokuje širenje spolnih bolesti, pa se tom naredbom uvodi obveza njihova pregledavanja.¹⁸ Navedene odredbe utjecale su na stvaranje pravilnika koji su uređivali prostituciju u pojedinim gradovima, pa tako i u Osijeku.

Pravilnik o uredjenju i nadziranju prostitucije u slobodnom i kraljevskom gradu Osijeku nastao je 1. prosinca 1896.¹⁹ Pravilnik je tiskan na 27 stranica, sadrži 60 članaka te je podijeljen u šest poglavlja.²⁰

¹⁶ Melissa Hope Ditmore, *Encyclopedia of Prostitution and Sex Work*, Greenwood Publishing Group, 2006., str. 194-196.

¹⁷ T. Marković, n. dj., str. 37-38.

¹⁸ Mario Kevo, «Pravilnik za bludilišta u gradu Brodu na Savi», *Scrinia slavonica* 4 (2004), 530-542, str. 531.

¹⁹ Državni arhiv u Osijeku, Spisi Gradskoga poglavarstva, Registraturna oznaka 619, Pravilnik o uredjenju i nadziranju prostitucije u sl. i kr. gradu Osijeku.

²⁰ Poglavlja su podijeljena po slovima A, B, C, D, E, G. Ne znam iz kojeg razloga je izostavljeno F, ali je vjerojatno posrijedi greška u tisku. A) Očevidnost bludnicah, B) Nastanjenje bludnicah, C) Ovlasnici bludilišta, D) Zdravstveni nadzor, E) Dužnost bludnicah, G) Dužnosti redarstva. HDAO, SGP, RO 619, Pravilnik o uredjenju i nadziranju prostitucije u sl. i kr. gradu Osijeku.

Prvo poglavlje bavi se registriranjem prostitutki.²¹ Ono započinje definiranjem bludnice, a ona je svaka žena koja prodaje svoje tijelo za novac. Očevidnik ili registar bludnica sastojao se od tri dijela u koje su bile raspoređene zdrave, bolesne i prostitutke koje su oputovale ili se prestale baviti tim poslom. Registar je sadržavao tekući broj; ime i prezime bludnice; nadimak; godinu i dan rođenja; nacionalnost; rodno i zavičajno mjesto, kotar i županiju; dotadašnje zanimanje; adresu i datum upisa. Prigodom izdavanja zdravstvene knjižice na nju je trebalo prilijepiti i fotografiju bludnice, a sadržavala je i njezin opis. Djevojke se moralo ispitati o razlozima zbog kojih se počinju baviti prostitucijom te upoznati s posljedicama bavljenja istom. U slučajevima maloljetnih bludnica, ukoliko roditelji nisu bili obaviješteni o nakani bavljenja prostitucijom, mogao se uskratiti upis u registar. Iz pravilnika se može iščitati kako su se konobarice i sobarice često bavile prostitucijom, s obzirom na to da se spominju u kontekstu sumnji o mogućem bludničanju te se takvi slučajevi pozivaju prijaviti, kako bi se i njih registriralo kao bludnice. Prije izdavanja iskaznice, bludnica se morala liječnički pregledati, a ukoliko je bila bolesna, bila bi poslana u bolnicu. Ukoliko bi bludnica bila trudna, nije mogla biti upisana u registar. Iz registra se moglo ispisati ukoliko bludnica više nije bila sposobna za prostituiranje, napustila je Osijek ili se odlučila prestati baviti tim poslom. Ukoliko bi slučaj bio ovo posljednje, bludnica bi morala dokazati da je našla drugi način uzdržavanja te da se ćudoredno vladala posljednja tri mjeseca.²²

Drugo poglavlje govori o tome gdje bi bludnice trebale živjeti. Ovdje se navodi kako bi bludnice u pravilu trebale stanovati u javnim kućama,²³ ali je u iznimnim slučajevima dopušteno i privatno stanovanje. Dozvolu za otvaranje bludilišta dodjeljivalo je Gradsko poglavarstvo. Postoje odredbe u kojim dijelovima grada bludnice mogu živjeti pa tako, ako žive u privatnom smještaju, to ne smije biti blizu crkvi, škola i javnih zgrada. Iz toga je vidljivo kako ih se nastojalo udaljiti od ustanova koje su iskazivale određene moralne vrijednosti i bile povezivane s vlašću. Također, mjesta stanovanja bludnica morala su zadovoljavati zdravstveno-redarstvene propise, pri čemu u bludilištima nisu smjele stanovati osobe koje im ne pripadaju, dok je u privatnom smještaju kućevlasnik morao biti upoznat čime se bludnica bavi te je ona morala imati poseban ulaz, kako se ne bi smetalo ostalim stanarima, što je još jedan pokazatelj kako ih se zbog njihove nemoralnosti nastojalo izdvojiti iz društva. Kako ne bi bilo zabune, vlasnici bludilišta morali su imati pred kućom svjetiljku koja bi gorjela cijelu noć i označavala gdje se bludilište nalazi. Koliko se brige

²¹ U daljnjem tekstu koristit ću se izrazom «bludnica», kako je navedeno i u pravilniku.

²² DAO, SGP, RO 619, Pravilnik o uredjenju i nadziranju prostitucije u sl. i kr. gradu Osijeku, str. 3-6.

²³ U daljnjem tekstu koristit ću se izrazom «bludilište», kako je navedeno i u pravilniku.

vodilo o ćudoređu, vidljivo je iz sljedećih odredbi. Prozori bludilišta morali su biti pokriveni zavjesama, a bludnicama nije bilo dozvoljeno kroz njih gledati. Kako se ne bi narušavao javni red i mir, u bludilištima je bilo dozvoljeno narućivati samo kavu, ćaj i mineralnu vodu, dok je glazba smjela svirati samo do ponoći. Radno vrijeme bludilišta bilo je različito, ovisno o dobu godine, pa su od travnja do kraja rujna bila otvorena od 20h do 4h, a od listopada do kraja ožujka od 19h do 5h. Bludilišta su morala zadovoljavati osnovne higijenske uvjete pa su u svakoj sobi morali biti ćista plahta, ćisti rućnik, vrć sa ćistom vodom te irigator.²⁴ Moglo bi se reći kako je ovo poglavlje većinom bilo posvećeno brizi o tome da prostitutke ne bi proširile svoj nemoral na ostalo građanstvo.

Sljedeće poglavlje posvećeno je pravima i obvezama vlasnika bludilišta. Bludilišta su mogle drćati samo punoljetne, nekažnjavane ųene za koje se smatralo da mogu odrćavati red i ćistoću. One su imale obvezu sve svoje djelatnice prijaviti gradskom satništvu, svaki dan ih pregledavati po lijećnićkim uputama te paziti da ne propuste lijećnićki pregled svaka tri dana. Bilo je određeno i koliko bludnica bludilišta mogu sadrćavati, a broj je postavljen na najmanje 3, a najviše 15. Sa svakom bludnicom vlasnica je bludilišta morala dogovoriti kako će se dijeliti zaraćeni novac te to prijaviti prilikom upisa bludnice u registar. Također, vlasnica je morala voditi knjigu koliko je novca od bludnice uzela, a koliko joj je dala te je zakljućivati svakog tjedna. U bludilištima se nisu smjele drćati djevojke mlaće od 16 godina te one neprijavljene gradskom satništvu, kao ni one koje nisu bile lijećnićki pregledane. Zanimljiva je određba da se lijećnićki moraju pregledati i bludilišne slućzavke mlaće od 40 godina. To upućuje na to da su se i one znale prostituirati ili da su vlasnice bludilišta prijavom bludnica kao slućzavki u prošlosti nastojale zaobići propise. Nastojalo se na neki naćin zaštititi bludnice od vlasnica bludilišta pa je propisano da se bludnice ne smije nagovarati da stupe u bludilište te ih se ne smije sprjećavati ukoliko one ili njihovi roditelji ųele da one napuste bludilište. U slućaju spora između bludnice i vlasnice bludilišta, njega je trebalo riješiti nagodbenim putem kod redarstva. Nastojalo se zaštititi i poslovanje bludilišta pa tako nije bilo dozvoljeno mamiti bludnice da iz jednog bludilišta prijeđu u drugo. Vlasnica bludilišta bila je još dućna brinuti se da nakon ponoći u bludilištu nema glazbe, potjerati pijane goste te se pokoravati svim naredbama redarstva i lijećnika, ukljućujući i zabranu skrivanja bolesnih bludnica.²⁵

Posebno poglavlje, *Zdravstveni nadzor*, posvećeno je kljućnom problemu prostitucije, a to je bilo sprjećavanje širenja spolnih bolesti. Sve bludnice morale su biti pregledane od strane lijećnika dvaput tjedno, s tim da između

²⁴ DAO, SGP, RO 619, Pravilnik o uredjenju i nadziranju prostitucije u sl. i kr. gradu Osieku, str. 7-9.

²⁵ Isto, str. 11-13.

pregleda nije smjelo proći više od tri dana. Naravno, bludnice su se morale prijaviti liječniku i ako su simptome bolesti osjetile između pregleda. Osim bludnica, jednom tjedno morale su biti pregledane služavke i sobarice u svratištima te konobarice i kuharice u gostionicama, koje su imale zdravstvenu knjižicu. Bludnice su bile pregledavane unutar bludilišta, a sve ostale u prostorijama redarstva. Ukoliko bi pregled pokazao da je bludnica zaražena spolnom bolešću, morala je bezuvjetno biti poslana u bolnicu, a u slučaju sumnje na bolest, bludnicu se moralo promatrati, za vrijeme čega nije smjela spolno općiti. Kotarski liječnici morali su pisati izvješća o obavljenim pregledima te voditi popis osoba koje su imale zdravstvenu knjižicu. Liječnici su za svoj rad dobivali godišnju nagradu o kojoj je odlučivalo gradsko poglavarstvo, dok od bludnica nisu smjeli tražiti naknadu za pregled. Kotarske liječnike nadzirao je gradski fizik, a svi zajedno nadzirali su čistoću i opće stanje bludilišta, o čemu je gradski fizik morao pisati izvješće svakoga mjeseca.²⁶

Peto poglavlje govori o dužnostima i obvezama bludnica. Prve odredbe govore o obvezi čuvanja zdravstvene knjižice i obvezi prijavljivanja promjene adrese. Nakon toga slijede odredbe koje bludnicama zabranjuju «noćno skitanje i izazivanje javne sablazni», mamljenje mušterija, nepristojno ponašanje na ulici, kao i vožnju po gradu otvorenim kolima. Drugim riječima, nastojalo se da se bludnicu što manje vidi i što manje čuje. Strogo je bilo zabranjeno koristiti tuđe zdravstvene knjižice (pod prijetnjom uhićenja). Nakon izlječenja od spolne bolesti, bludnica je imala pravo od redarstva tražiti da joj se njezina zdravstvena knjižica vrati. Redarstvu se morao prijavljivati i svaki odlazak iz Osijeka. Bludnice su se prema redarstvenicima i liječnicima morale odnositi s poštovanjem. Kolike su bile cijene zdravstvenih knjižica i liječničkih pregleda? Primitak zdravstvene knjižice koštao je jednu krunu, a fotografija još dvije. Svaki liječnički pregled plaćao se jednu ili dvije krune. Pri određivanju je li cijena pregleda jednu ili dvije krune, u obzir se uzimao prihod bludnice, a odluku o tome donosio je gradski kapetan. Bludnice koje su bile izrazito siromašne i van bludilišta, mogle su čak biti oslobođene plaćanja pregleda, ali su na isti morale dolaziti u prostorije redarstva. Pristojbe za pregled ubiralo je gradsko satništvo, koje ih je prema odredbi gradskog poglavarstva isporučivalo liječnicima.²⁷

Posljednje poglavlje Pravilnika posvećeno je dužnostima redarstvenog satništva, koje je imalo dužnost brinuti o tome da se odredbe ovog pravilnika poštuju. Ovaj dio dijelom je posvećen i brizi o bludnicima. Tako je redarstveno satništvo moralo barem četiri puta godišnje pregledati bludilišta i privatne stanove bludnica te bludnice tom zgodom ispitati o njihovim željama i problemima s kojima se suočavaju, a bez prisutnosti vlasnica bludilišta. Također, brinulo se i o zaštiti privatnosti bludnica pa redarstvo nije smjelo odavati podatke o njima

²⁶ Isto, str. 14-19.

²⁷ Isto, str. 20-24.

nikome tko nije imao ovlast nad samim bludnicama. Redarstvenici nisu smjeli službeno ulaziti u bludilišta bez pismenog naloga, osim u slučaju dojave da se tamo čini kazneno djelo. Činovnik redarstva koji je vodio registar bludnica i pobirao novac za liječničko pregledavanje, odredbom gradskog poglavarstva, bio je plaćen za svoj rad. Onaj dio novca što bi ostao nakon plaćanja liječnika i redarstvenika odlazio je u gradsku blagajnu. Pred kraj pravilnika spominje se mogućnost pojavljivanja slučaja koji on nije pokrio, a tad odluku o tome kako postupiti donosi gradski kapetan, uz savjetovanje gradskog fizika i dozvolu gradskog načelnika. Pravilnik završava upozorenjem da će se kršenje propisa iz istoga kažnjavati novčanom kaznom, zatvorom ili protjerivanjem iz grada.²⁸

Na primjeru navedenog pravilnika, vidljivo je kako je bilo uloženo dosta truda kako bi se spriječilo širenje spolnih bolesti. Ipak, one su i dalje bile velik problem pa je bilo potrebno još detaljnije urediti propise vezane uz sprječavanje njihovog širenja, a time i uz prostituciju. Tako je prema naredbama Kraljevske zemaljske vlade od 27. listopada 1901. i 6. svibnja 1906. svaki slučaj bludobolje²⁹ morao biti prijavljen, a bolesnik poslan na bolničko liječenje. Vrlo važan je bio i Zakon o zdravstvu od 25. ožujka 1906.,³⁰ kojim je liječenje spolnih bolesti stavljeno na teret državne blagajne. Podaci, koje možemo zahvaliti križevačkom liječniku Franu Gundrumu Oriovčaninu, govore kako je 1909. u Hrvatskoj i Slavoniji od spolnih bolesti bilo liječeno 3148 bolesnika. Gundrum je istražio i broj prostitutki te je došao do podataka kako je u Hrvatskoj i Slavoniji, 1908., u 22 grada djelovalo 207 legalnih prostitutki, većinom u javnim kućama. U Osijeku ih je tada djelovalo 28, u Zagrebu ih je bilo 46, a u Brodu 15.³¹ Inače, Gundrum je spolne bolesti, zajedno s alkoholom i tuberkulozom, nazivao «ljutim bičem što bije naš narod».³² Uz spolne bolesti, još jedan od problema vezanih uz prostituciju bila je i trgovina bijelim robljem. Zbog tog problema je 1910. potpisana konvencija o suzbijanju trgovine bijelim robljem. Potpisalo ju je trinaest država,³³ među kojima i Austro-Ugarska.

²⁸ Isto, str. 25-27.

²⁹ Bludobolja je hrvatski izraz iz 19. st., a u početku je obuhvaćao spolno prenosive bolesti, sifilis i gonoreju. Krajem 19. st. taj se izraz počinje upotrebljavati samo za sifilis. Dubravko Habek, «Bludobolja u Bjelovaru na prijelazu XIX. u XX. stoljeće», *Gynaecol Perinatol* 2008, 17 (4), 216-218, str. 216-217.

³⁰ M. Kevo, «Pravilnik za bludilišta u gradu Brodu na Savi», str. 532.

³¹ Gundrumova istraživanja su zanimljiva jer je istraživao i narodnost, vjeroispovijest, obrazovanost i razloge zbog kojih su žene ulazile u prostituciju. Fran Gundrum, «Statistika javnih bludnica u Hrvatskoj i Slavoniji», *Liječnički vjesnik* 1 (1910), 7-37, str. 25.; D. Habek, n. dj., str. 217.; T. Zorko, n. dj., str. 227-228.

³² Franjo Husinec, *Fran Gundrum Oriovčanin. Gradski fizik u Križevcima*, Matica hrvatska, Križevci, 2001., str. 199.

³³ Austro-Ugarska, Belgija, Brazil, Danska, Francuska, Italija, Nizozemska, Njemačka, Portugal, Rusija, Španjolska, Švedska, Velika Britanija.; J. Šilović, n. dj., str. 26.

Za prostituciju su najvažnija prva tri članka konvencije. Prvi glasi: «Mora se kazniti svatko, tko je, da zadovolji strasti drugoga, makar i s njezinom privolom namamio, zaveo ili doveo ženu ili maloljetnu djevojku u svrhu prostitucije...». Drugi kaže: «Mora se također kazniti svatko, tko je, da zadovolji strasti drugoga, prevarom ili pomoću sile, prijetnjama, zloupotrebom vlasti ili na drugi prinudni način, namamio, zaveo ili doveo ženu ili maloljetnu djevojku u svrhu prostitucije...». Treći članak govori kako se zemlje potpisnice konvencije usuglašavaju, ako već ne postoji takva odredba, u svoja zakonodavstva predložiti mjere kojima će ono navedeno u prva dva članka biti kažnjavano.³⁴

Rast broja javnih kuća, problemi sa širenjem spolnih bolesti i sprječavanje trgovine bijelim robljem nagnali su Odjel za unutarnje poslove Zemaljske vlade da 19. svibnja 1911. izda naredbu za sastavljanje pravilnika o bludilištima.³⁵ Postoje podaci o pravilnicima u Brodu,³⁶ Bjelovaru,³⁷ Osijeku, Zagrebu³⁸ i Križevcima.³⁹

Pravilnik za bludilišta u slobodnom i kraljevskom gradu Osijeku nastao je 16. kolovoza 1911., potvrđen je od Odjela za unutarnje poslove Zemaljske vlade 4. listopada, a počeo se primjenjivati 1. studenoga iste godine.⁴⁰ Tiskan je na 11 stranica, sadrži 25 članaka i podijeljen je na šest poglavlja.⁴¹

U prvom poglavlju jasno se izriče kako dozvolu za otvorenje ili premještanje bludilišta dodjeljuje Gradsko poglavarstvo kao redarstvena oblast te da tu istu dozvolu može i bilo kad opozvati. Dozvolu su mogle dobiti samo žene starije od 30 godina koje prije nisu bile kažnjavane te su poznate kao povjerljive osobe koje se drže reda, dok su u pravilniku iz 1896. dozvolu mogle dobiti sve punoljetne žene. Bludilišta su mogla biti samo u onim kućama u kojima ne živi nitko osim vlasnice bludilišta, njezinog muža, djece do šest godina starosti,

³⁴ Isto, str. 26-27.

³⁵ DAO, SGP, RO 2476, Pravilnik za bludilišta u slobodnom i kraljevskom gradu Osijeku

³⁶ Nastao 5. srpnja 1911., potvrđen od Zemaljske vlade 19. srpnja 1911. Mario Kevo, «Bludni život Broda na Savi pred Prvi svjetski rat», *Kolo* 4 (2003), 391-406, str. 391.

³⁷ Nastao 26. srpnja 1911., potvrđen od Zemaljske vlade 4. listopada 1911. Isto, str. 391.

³⁸ Nastao 6. kolovoza 1912., no nije poslan Zemaljskoj vladi na odobrenje pa nikad nije primijenjen. T. Zovko, n. dj., str. 228.

³⁹ Nastao 27. veljače 1913., potvrđen od Zemaljske vlade 9. ožujka 1913. Zoran Homen, «Pravilnik za bludilišta u gradu Križevcu iz 1913. godine», *Muzejski vjesnik. Glasilo muzeja Sjeverozapadne Hrvatske*, 16 (1993), 73-75, str. 73.

⁴⁰ DAO, HR DAOS 6, kutija 5904, Stupanje u krepot Pravilnika za bludilišta, br. 33.788, 8. 11. 1911.

⁴¹ Nazivi poglavlja su: A) Obće ustanove, B) Očevidnost bludnica, C) Odnosaj vlastnice bludilišta prema bludnicama, D) Zdravstveni nadzor, E) Liječničko pregledavanje bludnica i F) Zaglavne ustanove. DAO, SGP, RO 2476, Pravilnik za bludilišta u slobodnom i kraljevskom gradu Osijeku

bludnica i služinskog osoblja. Što se tiče služinskog osoblja, žensko je moralo biti starije od 40 godina, a muško od 25 godina. O broju bludilišta, kao i o broju bludnica, odlučivalo je Gradsko poglavarstvo. Dakle, došlo je do promjene u odnosu na pravilnik iz 1896. kad je broj bludnica u bludilištu bio ograničen od 3 do 15. Što se tiče smještaja bludilišta, nije došlo do većih promjena u odnosu na 1896. pa se bludilišta i dalje nisu smjela smještati u blizini crkvi, škola, javnih i znanstvenih zavoda. Ipak, došlo je do većeg razdvajanja bludilišta od susjednih zgrada. Naime, kuća u kojoj se nalazilo bludilište, morala je od susjednih kuća biti dobro ograđena, susjedno dvorište moralo je biti razdvojeno ogradom od barem dva metra, dok su prozori bludilišta koji su gledali na ulicu morali biti od neprozirnog stakla, a po noći zatvoreni potpunim kopcima. U bludilište su smjela voditi samo jedna vrata koja nisu smjela biti šira od 80 centimetara, a morala su biti zatvorena. Da je kuća bludilište, označavala je rasyjetna svjetiljka, dok drugi vanjski znaci nisu smjeli biti upotrebljavani. Da se i dalje brinulo o javnom moralu pokazuju i sljedeće odredbe. Bludilišta nisu smjela smetati javni mir, ulični prozori morali su biti zatvoreni (kad bi se zračilo, bludnice su morale biti u stražnjim odajama), a bludnice se ni u kom slučaju nisu smjele nslanjati na prozore i na taj način privlačiti mušterije. Odredbe o zabrani kartanja i drugih igara zadržane su, a isto je ostalo i s pićima koja su se u bludilištima smjela služiti. Dozvolu za glasovir moralo je dati Gradsko poglavarstvo. Što se tiče radnog vremena, ono je bilo od 19h do 5h, dakle kao zimsko radno vrijeme u pravilniku iz 1896.⁴² Radno vrijeme bludilišta naknadno se promijenilo jer su gradske vlasti trebale više prihoda u gradskoj blagajni, što je značilo promjenu članka 6 Pravilnika o bludilištima. Gradska skupština je u srpnju 1916. svojim zaključcima 234, 268 i 278 odlučila promijeniti radno vrijeme bludilišta s od 19h do 5h na od 19h do 3h, a ukoliko se htjelo raditi sve do 5h, moralo se plaćati dodatnu dnevnu pristojbu od 10 kruna. Zemaljska vlada je te zaključke potvrdila u travnju 1917. te su se oni počeli primjenjivati od 1. srpnja iste godine. Vlasnice bludilišta žalile su se na tu odluku, tvrdeći da im je to preveliki trošak i da ne mogu izdržati tolike namete pa su tražile da ta pristojba iznosi 4 krune, no njihova zamolba bila je odbijena.⁴³

Sobe za spolno općenje morale su biti čiste, imati umivaonik i čistu posteljenu. Moralo je biti dovoljno prostora za svaku bludnicu pa je svaka u spavaonici morala imati barem 20 m² svog prostora. Također, bludilište je moralo

⁴² Isto, str. 1-2.

⁴³ DAO, HR DAOS 6, kutija 5904, Zapisnik gradske skupštine od 17. srpnja 1916.; Zapisnik gradske skupštine od 24. srpnja 1916.; Obavijest Zemaljskoj vladi o promjeni pravilnika za bludilišta, br. 21538-1916, 28.7.1916.; Redarstveno povjereništvo o promjeni pravilnika za bludilišta, br. 19937-1916, 28.9.1916.; Odluka Zemaljske vlade o promjeni pravilnika za bludilišta, br. 83854, 22.4.1916.; Oglas o promjeni pravilnika za bludilišta, br. 12496-1917, 13.5.1917.; Žalba vlasnica bludilišta zbog promjene pravilnika o bludilištima, 16.6.1917.; Zapisnik gradske skupštine od 2. srpnja 1917.

imati barem jednu dobro uređenu kupaonicu i sobu za liječničko pregledavanje. Novost u odnosu na 1896. je zabranjivanje ulaska u bludilište mladićima ispod 18 godina starosti. Ulaz je bio zabranjen i pijancima te ženama koje nisu zaposlene u bludilištu. Ostala je i odredba o zabrani vabljenja žena da postanu bludnice, kao i zabrana vabljenja bludnica iz jednog bludilišta u drugo. Vlasnica bludilišta bila je odgovorna i za služinsko osoblje koje se nije smjelo baviti prostitucijom, a ako bi to ipak činilo, moralo se podvrgavati redovitim liječničkim pregledima.⁴⁴

Drugo poglavlje bavi se registracijom bludnica. Dobna granica za dopuštenje bavljenja prostitucijom, u odnosu na prethodni pravilnik, povišena je sa 16 na 17 godina, da bi iste 1911. u Austro-Ugarskoj dobna granica za prostituciju bila povišena sa 16 na 18 godina.⁴⁵ Vlasnice bludilišta morale su nove bludnice što prije prijaviti uredovnom liječniku, a prije pregleda bludnice nisu imale pravo spolnog općenja. Da bi prošla liječnički pregled, bludnica je morala biti tjelesno i umno zdrava. Ukoliko iz nekog razloga ne bi bila sposobna za rad u bludilištu, trebalo ju je otpremiti natrag u njezin zavičaj (ako nema novca, na trošak vlasnice bludilišta), a ako bi bolovala od spolne bolesti, morala je biti poslana u bolnicu, s tim da bi trošak liječenja trebala plaćati osoba kod koje je bludnica ranije radila.⁴⁶ Iz 1914. dolazi primjer u kojem vlasnica bludilišta Radana Viljanac nije htjela platiti bolnički trošak liječenja bludnice Marije Franjić od spolne bolesti. Naime, Viljanac je tražila da je se oslobodi od plaćanja troška jer «u Ugarskoj troškove liječenja iste bolesti snosi država» i jer joj je suprug na bojnopolju, te nema dovoljno novca. Gradsko poglavarstvo odbilo je njezinu zamolbu, no Odjel za unutarnje poslove Zemaljske vlade preinačio je tu odluku jer je dokazano da je navedena bludnica bolovala od te bolesti prije nego što je počela raditi za Radanu Viljanac.⁴⁷

U slučaju da je bludnica uspješno prošla liječnički pregled, vlasnica bludilišta odvela bi je kod redarstvenika koji bi je upozorio kako u bilo kojem trenutku može napustiti bludilište te da pritom treba samo obavijestiti nadležnog liječnika. U slučaju da je bludnica maloljetna, moralo se obavijestiti o tome njezine roditelje ili staratelje. Iskaznica bludnice sadržavala je fotografiju, ime

⁴⁴ DAO, SGP, RO 2476, Pravilnik za bludilišta u slobodnom i kraljevskom gradu Osijeku, str. 3.

⁴⁵ M. H. Dittmore, n. dj., str. 195.

⁴⁶ DAO, SGP, RO 2476, Pravilnik za bludilišta u slobodnom i kraljevskom gradu Osijeku, str. 3-4.

⁴⁷ DAO, SGP, RO 2476, Upitnica bolnice, br. 11135-1914, 30.4.1914.; Dostavnica bolnice Gradskom poglavarstvu, br. 2093-1914, 5.5.1914.; Franjić Marija – naknada bolno-opkrbnog troška, br. 2093-1914, 16.5.1914.; Rješenje zamolnice ravnateljstva bolnice, br. 24068-1914, 5.8.1914.; Prigovor Radane Viljanac, 19.8.1914.; Odluka Gradskog poglavarstva, 21.8.1914.; Upit Zemaljske vlade o Mariji Franjić, br. 63803-1914, 29.9.1914.; Bolnica o Mariji Franjić. Br. 2093-1914, 11.10.1914.; Odluka Zemaljske vlade o Mariji Franjić, br. 69786, 16.1.1915.

i prezime, dan i godinu rođenja, vjeroispovijest, nacionalnost, rodno mjesto, potpis, osobni opis, rubrike za liječničke preglede, kratki izvadak iz pravilnika bludilišta i pečat redarstva. Pri upisu u registar, vlasnica bludilišta bila je dužna uplatiti dvije krune.⁴⁸ Postoje podaci o prodaji bludničkih statuta, odnosno o tome koliko je iskaznica izdano od 1915. do 1918. godine. Godine 1915. prodano je 155, 1916. - 85, 1917. - 102, a 1918. - 106 bludničkih statuta. Iz tih podataka možemo vidjeti koliki je broj bludnica prošao kroz bludilišta u navedenim godinama.⁴⁹ Svaku promjenu osobnih podataka bludnica je obvezno morala prijaviti redarstvenom organu. Iskaznicu je bludnica uvijek morala imati uz sebe, a pri njezinu dodjeljivanju redarstvenik je bludnici bio dužan objasniti kako se čuvati od spolnih bolesti.⁵⁰

Iako se samostalno bavljenje prostitucijom više ne spominje, iz tadašnjih novina može se iščitati da je i dalje bilo prostitutki koje su djelovale samostalno, što se nije sviđalo određenim građanima te su tražili da ih redarstvo u tome spriječi.⁵¹

Treće poglavlje pravilnika govori o odnosu vlasnice bludilišta prema bludnicama. U odnosu na pravilnik iz 1896., propisi su opširniji, na što je vrlo vjerojatno utjecaj imala i konvencija o suzbijanju trgovine bijelim robljem iz 1910. Ono što je ostalo isto kao i u prošlom pravilniku jest zabrana sprječavanja bludnice u napuštanju bludilišta. Gotovo sve ostalo u ovom poglavlju je novo. Prema propisima, vlasnice bludilišta morale su s bludnicama postupati najčovječnije i ne izrabljivati ih. Također, bilo je zabranjeno tjerati bludnicu na spolni odnos s osobom s kojom ona to ne želi. Bludnice su imale pravo najmanje dvaput tjedno izaći u šetnju na dva do tri sata, kao i odlaziti u crkvu kad se slave vjerski blagdani njihove vjere. Iako su vidljivi poboljšani propisi, što se tiče odnosa bludnica i vlasnica bludilišta, građanska prava bludnica i dalje su bila slaba te su one bile građanke drugog reda. To je vidljivo iz propisa koji im je zabranjivao posjećivanje kazališta, javnih predstava, koncerata, plesova, restorana i slastičarnica. Nadalje, što se tiče odnosa vlasnice bludilišta i bludnica, jasnije je reguliran financijski odnos. U pravilniku iz 1896. podjela zarade ovisila je o dogovoru između vlasnice bludilišta i bludnice, dok je sad bludnica imala pravo na najmanje četvrtinu zarade, a koja bi se isplaćivala na dnevnoj bazi. Uz to, bludnica je imala pravo u potpunosti zadržati novce poklonjene iznad plaćene pristojbe. Nevezano uz spomenutu četvrtinu, vlasnica bludilišta bludnici je morala osigurati dobru hranu (najmanje četiri obroka dnevno), čisto rublje i posteljinu te pristojnu odjeću. Također, bludnici je morala plaćati upis u registar,

⁴⁸ DAO, SGP, RO 2476, Pravilnik za bludilišta u slobodnom i kraljevskom gradu Osijeku, str. 5.

⁴⁹ DAO, HR DAOS 6, kutija 5904, br. 629-1916, 7.1.1916.; 12.1.1917., br. 20043-1916, 31.8.1916.; br. 431-1918, 12.1.1918.; 8.1.1919.

⁵⁰ DAO, SGP, RO 2476, Pravilnik za bludilišta u slobodnom i kraljevskom gradu Osijeku, str. 5.

⁵¹ «Smetnje na našem korzu», *Narodna obrana*, 28. 2. 1914., god. 13, br. 48, str. 4.

liječničke preglede te eventualno liječenje. Stvari koje je bludnica donijela sa sobom u bludilište morale su biti popisane i vraćene bludnici kad je napuštala bludilište. Ukoliko se vlasnica bludilišta ne bi pridržavala svih spomenutih propisa, bludnica je to mogla prijaviti redarstvu ili osobno ili putem liječnika.⁵²

Četvrto i peto poglavlje mogu se povezati jer govore o zdravstvenom nadzoru i liječničkom pregledavanju bludnica. Navodi se kako se zdravstveni nadzor provodi na osnovi već spomenute naredbe iz 1895. pa nema velikih promjena u odnosu na pravilnik iz 1896. Bludnice, kao i druge djelatnice bludilišta mlađe od 40 godina, morale su biti pregledane dvaput tjedno od strane redovitog liječnika te se još podvrći i izvanrednim pregledima nadzornog liječnika.⁵³ Pokazatelj da su se i služavke bavile prostitucijom je slučaj izvjesnog Jovana Milovanovića, koji se zarazio gonorejom od služavke Marije Szabo.⁵⁴ Cijena pregleda i dalje je bila dvije krune. Na osnovu podataka o ubranom iznosu za liječničko pregledavanje po mjesecima, može se otprilike otkriti koliko je bludnica bilo u Osijeku. Podaci o ubranom iznosu za liječničko pregledanje postoje za razdoblje od prosinca 1914. do studenog 1918., iako ne za svaki mjesec. Navedeni se iznosi trebaju podijeliti s 2 zbog cijene pregleda od dvije krune, a zatim se dobiveni iznos treba podijeliti s 10, s obzirom da je svaka bludnica prosječno u mjesecu bila pregledana toliko puta. Tako je najviše bludnica bilo zaposleno u srpnju 1917., točnije njih 72, a najmanje u studenom 1916., njih 49. Inače se broj bludnica najčešće kretao između 50 i 60.⁵⁵ Liječničkim pregledima trebala je prisustvovati i vlasnica bludilišta ili njezina zamjenica te se pokoravati naredbama liječnika. Iako su se morale držati propisa, vlasnice bludilišta znale su ih kršiti. Tako postoje zapisi koji svjedoče kako se znalo događati da su se bludnice razmjenjivale sa stranim bludilištima, a bez pregledanja liječnika. Također, jedna zaražena bludnica svjedočila je da vlasnice bludilišta skrivaju bludnice pred liječnicima i umjetno brišu tragove spolnih bolesti.⁵⁶ Pregledi su se odvijali u samim bludilištima, u za to predviđenim prostorijama. Ako bi se bludnica pokazala zaraženom, morala je biti poslana u bolnicu, a iskaznica bi joj bila oduzeta i pohranjena u redarstvo na čuvanje. Ako bi se bludnica vratila u bludilište, morala bi dokazati da je izliječena te bi joj iskaznica tad bila vraćena. U slučaju da bludnica nakon liječenja odustane od bavljenja prostitucijom, ravnateljstvo

⁵² DAO, SGP, RO 2476, Pravilnik za bludilišta u slobodnom i kraljevskom gradu Osijeku, str. 6-7.

⁵³ Isto, str. 7-8.

⁵⁴ DAO, SPG, RO 619, Iskaz bludobolnih u ovdašnjoj bolnici, 2.3.1918.

⁵⁵ DAO, SGP, RO 619, Ubrani iznosi za liječničko pregledanje od 5.1.1915. do 2.12.1918.

⁵⁶ DAO, SGP, RO 618, Odupuštanje bludnica, 11.12.1916.; Bludnica pregledanje liječničko, br. 11075-1916, 19.5.1916.

bolnice tu je odluku trebalo priopćiti redarstvenoj oblasti, koja bi tad bludnicu na trošak vlasnice bludilišta otpremila u njezin zavičaj.⁵⁷

Unatoč zdravstvenom nadzoru i liječničkom pregledanju bludnica kako bi se suzbilo spolne bolesti, one su i dalje bile velika prijetnja. Tako se Krajevska ugarska 28. domobranska pješačka pukovnija žalila da se samo od listopada 1915. do siječnja 1916. u Osijeku preko 100 vojnika zarazilo spolnim bolestima, od čega većina u bludilištima. Godinu dana poslije, vojno postajno zapovjedništvo prijavilo je doktora Antu Martinovića jer, navodno, zaražene bludnice nakon pregleda nije otpremio u bolnicu, već im je bio dopustio da ostanu u bludilištu.⁵⁸

Posljednje poglavlje bavi se završnim odredbama. U svakom bludilištu, a u razdoblju Prvog svjetskog rata u Osijeku su postojala četiri bludilišta, dva u Donjem gradu i dva u Gornjem gradu,⁵⁹ u sobi za blud, morao je biti izložen izvadak iz pravilnika za bludilišta. Činovnik redarstva koji je vodio registar bludnica, izdavao iskaznice i pobirao novac za liječničko pregledavanje dobivao je nagradu na osnovi odluke Gradskog poglavarstva. U razdoblju Prvog svjetskog rata, a možda i prije i poslije, tu je ulogu imao Šimun Popović. Od skupljenog novca trebali su se podmiriti troškovi tiskanja tiskanica i nagrada činovniku redarstva, dok je ostatak išao u gradsku blagajnu.⁶⁰

Ostali pravilnici nastali 1911. vrlo su slični osječkom. Postoje samo sitnije razlike. Npr., u brodskom pravilniku, unatoč tome što ima manje članaka, dodana su i poglavlja o tome kako se čuvati od spolnih bolesti, kako pregledati bludnicu i kako izgleda postupak pregledavanja. Bjelovarski pravilnik nešto je duži i ima čak 34 članka.⁶¹ Što se tiče križevačkog pravilnika, zanimljivo je zamijetiti razliku u cijeni pregleda. On je skuplji i iznosi tri krune. Također, za razliku od osječkog, u tom pravilniku detaljno su opisani pregled bludnice te jasno istaknute kazne za nepridržavanje pravilnika, a iznosile su od 5 do 1000 kruna.⁶² Ipak, iz svega navedenog moglo bi se zaključiti da su svi pravilnici nastali po istom obrascu te se zasnivali na odredbama i zakonima Zemaljske vlade.

⁵⁷ DAO, SGP, RO 2476, Pravilnik za bludilišta u slobodnom i kraljevskom gradu Osijeku, str. 8-9.

⁵⁸ DAO, SPG, RO 618, Kr. ug. 28. domobranska pješačka pukovnija, br. 15196, 12.1.1916.; RO 619, Kr. redarstveno povjereništvo za grad Osijek, br. 349-1917, 81.1917.

⁵⁹ DAO, SGP, RO 618, Proglas bludilištima o suzbijanju veneričnih bolesti, br. 8-1916, 19.10.1916.

⁶⁰ DAO, SGP, RO 2476, Pravilnik za bludilišta u slobodnom i kraljevskom gradu Osijeku, str. 9-10.

⁶¹ M. Kevo, «Pravilnik za bludilišta u gradu Brodu na Savi», str. 530., 540-542.

⁶² Z. Homen, n. dj., str. 75.

Osijek je na prijelazu iz 19. u 20. st., između reglementacije i abolicije, izabrao put reglementacije te je prostitucija bila stavljena u ruke gradskog redarstva. Što se tiče oblika prostitucije, prevladavala je prostitucija u javnim kućama, dok je privatna prostitucija bila puno rjeđa pa se u kasnijem pravilniku čak i ne spominje. Hrvatski, a tako i osječki, uzor u regulaciji prostitucije zasigurno je austrijski model, što ne čudi s obzirom da su Hrvatska i Slavonija bile sastavnim dijelom Monarhije. Problem prostitucije u Osijeku, Hrvatskoj i Europi svodio se na dva osnovna pitanja: pitanje zdravlja i pitanje morala. To je vidljivo i iz propisa obaju osječkih pravilnika jer se većina odnosi upravo na ta dva pitanja. Spolnim bolestima najviše ugroženi bili su vojnici, osobito za trajanja Prvoga svjetskog rata. Pitanje morala, pak, činilo je prostitutke građankama drugog reda, kojima je bilo ograničeno pravo kretanja i pohađanja društvenih događanja. Uz ta dva pitanja, posebice u kasnijem pravilniku, javlja se i pitanje prava radništva pa prostitutke, u odnosu prema vlasnicama javnih kuća, dobivaju nešto veća prava. Sve u svemu, može se zaključiti kako je Osijek po pitanju regulacije prostitucije na prijelazu iz 19. u 20. st. bio dijelom dominantnih europskih strujanja.

BIBLIOGRAFIJA

Arhivski izvori:

1. Državni arhiv u Osijeku, Spisi gradskog poglavarstva, HR DAOS-6, kutija 5904
2. Državni arhiv u Osijeku, Spisi gradskog poglavarstva, Registraturna oznaka 618
3. Državni arhiv u Osijeku, Spisi gradskog poglavarstva, Registraturna oznaka 619
4. Državni arhiv u Osijeku, Spisi gradskog poglavarstva, Registraturna oznaka 2476

Novine:

1. *Narodna obrana*, 28. 2. 1914., god. 13, br. 48

Članci i knjige:

1. Barnett, Laura; Hindle, Karen, *Prostitution: a Review of Legislation in Selected Countries*, Library of Parliament, 2003.
2. Clarkson, F. Arnold, «History of Prostitution», *The Canadian Medical Association Journal*, 1939., 296-301

3. Ditmore, Melissa Hope, *Encyclopedia of Prostitution and Seks Work*, Greenwood Publishing Group, 2006.
4. Galbraith, Anna M., *The Family and the New Democracy. A Study in Social Hygiene*, W. B. Saunders Company, Philadelphia-London, 1920.
5. Grayzel, Susan R., «Mothers, Mairaines, and Prostitutes: Morale and Morality in First World War France», *The International History Review*, vol 19, 1(1997), 66-82
6. Gundrum, Fran, «Statistika javnih bludnica u Hrvatskoj i Slavoniji», *Liječnički vjesnik* 1 (1910), 7-37
7. Habek, Dubravko, «Bludbolja u Bjelovaru na prijelazu XIX. u XX. stoljeće», *Gynaecol Perinatol* 2008, 17 (4), 216-218
8. Henriques, Fernando, *Historija prostitucije. Prostitucija u Evropi i Novom svijetu II*, Epoha, Zagreb, 1968.
9. Heršak, Goran, «Kratki pregled prostitucije kroz povijest», *Pravnik* 29 (1996), 1 (57), 113-124
10. Homen, Zoran, «Pravilnik za bludilišta u gradu Križevcu iz 1913. godine», *Muzejski vjesnik. Glasilo muzeja Sjeverozapadne Hrvatske*, 16 (1993), 73-75
11. Husinec, Franjo, *Fran Gundrum Oriovčanin. Gradski fizik u Križevcima*, Matrica hrvatska, Križevci, 2001.
12. Kevo, Mario, «Bludni život Broda na Savi pred Prvi svjetski rat», *Kolo* 4 (2003), 391-406
13. Kevo, Mario, «Pravilnik za bludilišta u gradu Brodu na Savi», *Scrinia slavonica* 4 (2004), 530-542
14. Marković, Tomislav, *Prostitucija (skripta iz socijalne patologije)*, Zagreb, 1965.
15. Morus (Richard Lewinsohn), *Historija seksualnosti*, Zora/Naprijed, Zagreb, 1959.
16. Šilović, Josip, *Trgovina bijelim robljem*, Tisak zaklade tiskare Narodnih novina, Zagreb, 1932.
17. Zorko, Tomislav, «Ženska prostitucija u Zagrebu između 1899. i 1934.», *Časopis za suvremenu povijest* 38 (2006), 223-241

Internet:

1. Clare Makepeace, *Sex and the Somme: The officialy sanctioned brothels on the front line laid bare for the first time* (www.dailymail.co.uk/news/article-205491/Sex-Somme-Officially-sanctioned-WWI-brothels-line.html#xzz1c9OJkNq3, 31. 8. 2012.)

Summary

THE REGULATION OF PROSTITUTION IN OSIJEK IN THE LATE 19TH AND EARLY 20TH CENTURY: THE RULES FOR ORGANIZATION AND SUPERVISION OF PROSTITUTION FROM 1896 AND THE BROTHEL RULES FROM 1911

The attempt to regulate prostitution dates back to ancient times. This paper is concerned with the regulation of prostitution in Osijek in the late 19th and early 20th century. The paper is based on archival records; the focus of interest are the Rules for Organization and Supervision of Prostitution in the free royal town of Osijek from 1896 and the Brothel Rules in the free royal town of Osijek from 1911. Similar regulations existed in other Croatian towns and contained the registration and health control data of prostitutes, data on their rights and liabilities, accommodation data in brothels as well as data on the rights and liabilities of brothel owners. As nothing has been written on prostitution in Osijek, the objective of this paper is to present attempts to control prostitution and to supply a comprehensive context for the regulation of prostitution in other European countries. The prostitution problem came down to two basic issues: the health and the moral issue, whereas the issue of workers' rights arose a bit later. Most of the European countries in the 19th century and the early 20th century had characteristic prostitution regulations, i.e. the prescribed control of public prostitution by the police. This pertained also to the Austro-Hungarian Monarchy and to Osijek which followed the prevailing European tendencies with respect to the regulation of prostitution.

(Prijevod sažetka: Mica Orban Kljajić)

Key words: regulation of prostitution, rule books, norm enactment, brothels, Osijek